

Mehed rahvusülikooli hälli juures

Kui 1919. aasta
1. detsembril avati pidulikult
eestikeelne Tartu Ülikool,
oli eestlastest õppejõudude
hulgas vaid kolm meest,
kes kandsid professori
auväärset nimetust.
Need olid kaks meedikut –
Heinrich Koppel (57)
ja Aleksander Paldrok (49)
ning teoloog
Juhan Kõpp (46).

Hillar Palamets

Peeter Põld oli 1918. aasta novembris saanud vaid nädalapäevad olla Ajutise Valitsuse haridusminister, kui ta nimetati plaanitseva rahvusülikooli kuraatoriks ja saadeti Tallinnast Tartu – lahkuvatelt Saksa okupatsioonivõimudelt ülikooli üle võtma. Kuna ta oli kümme aastat olnud esimese eestikeelse keskkooli Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste kooli direktor, oli tal piisavalt kogemusi selle keeruka hariduspoliitilise ülesandega toimetulemiseks.

Eesti ülikooli pidulik avamine määrati 1. detsembrile, kuigi õpetus algas juba 6. oktoobril. 1. detsember valiti selleks, et täpselt aasta tagasi võeti ülikool üle Saksa okupatsioonivõimudelt. Ühtlasi jäi piisavalt aega välismaa ülikoolidele kutseid saata ja asju korraldada.

Võim on Tartus korduvalt vahetunud, kuid ülikooli peahoone on pikki-pikki aastaid püsinud turvaliselt tuttavana.

Peeter Põld tõrjus reaalsust

Rahvusülikooli avamise osas jäime mõnevõrra lätlastest maha. 28. septembril avati Riias Latvija ülikool ja sel puhul reageeris TÜ valitsus järgmise telegrammiga: “Möök ühes, müürimise keli teises käes, rajavad praegu Latvija ja Eesti oma iseseisva riikluse aluseid. Ilma kõrgema koolita ei ole vaimselts oma le jalgile tuginemine mitte teostatav.”

4. oktoobril immatrikuleeriti aulas esimesed 69 üliõpilast ja kaks päeva hiljem tehti algust esimeste ja just eestikeelsete loengutega. See oli vastuseks baltisaksa professorite skeptilistele väidetele, et ega eestlastel oma keelsest ülikoolist rahvusliku kaadri vähesuse tõttu midagi välja tule. Parem avatagu internatsionaalne Universität Dorpat, kuhu võetakse tudengeid kõigist Balti riikidest, kes siis olemaolevate professoritega õppekeele ja korralduse osas kokku lepiksid. Tartust saaks kaubandusliku vabalinna Danzigi eeskujul akadeemiline vabalinna Dorpat ja õppekeeleks loomulikult saksa keel, kusjuures eesti ja läti keelele antaks hoopis avaramad võimalused kui olid tsaari- või saksa okupatsiooni ajal.

Suures osas oli see Peeter Põllu teene, et taolised “realistlikud ettepanekud” tagasi tõrjuti ja eht talupoegliku jonniga jätkati oma eestikeelse ja eestimeelse ülikooli organiseerimist, kusjuures loodeti õppejõudude osas saada tõhusat abi just Soomest, vähemal määral ka Rootsist.

Populaarne professor Paldrok

Aleksander Paldrok sündis 1871. aastal Tartus kaupmehe perekonnas. Siin omandas ta nii kesk- kui kõrgema hariduse ja kaitses pärast ülikooli lõpetamist peagi meditsiinidoktori kraadi, spetsialiseerudes naha- ja suguhaigustele. Oli sõjaväearst Vene-Jaapani sõjas, täiendas end Berliinis, Viinis, Bergenis ja Stockholmis. 1917. aastal sai ta Tartu ülikooli erakorraliseks ja 1918. aasta veebruaris juba korraliseks professoriks. Rahvusülikoolis oli ta kuni 1941. aasta alguseni dermatoloogia ja veneroloogia professor.

Tartu teenekate professorite hulgas oli Paldrok üks markantsemaid ja populaarsemaid. Teatud-tuntud kui rõõmsameelne kaaslane ja suur anekdootide pajataja. Seejuures kui mees, kes propageeris karskust ja oli ka ise põhimõtteliselt karske.

Üle kõige olevat Paldrok armastanud Saaremaad, kus ta oli Vabadussõja ajal olnud garnisoniarst, ja hülgenahast teki, milles ta maeti 1944. aasta suvel Saaremaa mulda.

Aleksander Paldrok oli rahvusvahelise mainega arstiteadlane, paljude teaduslike seltside liige ja autasude omanik. Neist oli küll kõige eksootilisem leepuudse ravimeetodi väljatöötamise eest saadud Hispaania Püha Laatsaruse Ordu rüütli tiitel 1935. aastast. Ta oli ka Eesti Vabariigi Teaduste Akadeemia akadeemik 1938. aastast.

Paldroki üks õpilasi 1920. aastatest, hilisem professor Herbert Normann meenutas, et Paldrok luges üliõpilastele loenguid istudes. Sõrmede vahel hoidis ta märkmikku, millest lausa puistas naha- ja haiguste kirjeldusi. Seejärel demonstree ris haigeid, kutsudes 3-4 üliõpilast auditoriumi ette haigusi diagnoosima ja ravi määrama.

Paldrok ei lubanud haigeid kombata, otsustama pidi silmade abil. Kui diagnoos pandud ja ravi määratud, kutsus ta haiguspilti vaatama need üliõpilased, kes seda ei olnud veel lähedalt näinud. “Tsitrikuleerige ja vaadake,” olid tema alalised sõnad.

Üksikasjaliselt luges ta leepat ehk pidalitõbe, eriti selle ravi süsihappelumega, mis on 87 kraadi külm. See oli tema enda poolt kasutusele võetud raviviis.

1941. aasta algul vallandati teenekas teadusmees ja õppejõud nõukogulikust Tartu Riiklikust Ülikoolist kui sobimatu. Pensioni talle kui Eesti Vabariigi kaitsvää sanitaar-kindralmajorile ei määratud. Kaheksaliikmelisel perekonnal kästi välja kolida senisest avarast korterist.

Sellises olukorras kasutas Paldrok võimalust siirduda koos viimaste ümberasutajatega Saksamaale. Tuli aga sealt

Tartu Ülikooli 300. aastapäeva pidustustel 1932. aastal viibis ka Rootsi kroonprints Gustav Adolf (keskel). Teda saadavad riigivanem Jaan Teemant (vasakul) ja rektor Jühan Köpp.

FOTOD: FILMIARHIIV

esimesel võimalusel Eestisse tagasi ja suri 1. juulil 1944 Saaremaal.

Rahvusülikooli esimene rektor Heinrich Koppel oli omapärase saatusega. 1920. aastal ta määrati ja 1925. aastal juba valiti Tartu ülikooli etteotsa. Mis tähendas, et temaga oldi rahul, tema juhtimisstiili tunnustati, kuigi kuuludus ka nurinat, mis ei olnud rahvusülikooli kujunemise ebakindlas olukorras sugugi imeks panna.

Majandusajades oli ta väga kokkuhoidlik. Mõnigi kaastööline kurtis, et ülikooli rahakotirauad on talupoeglikku päritolu

rektori käes kindlalt kinni. Peab olema tõeline häda, enne kui sealt midagi saad. Võib-olla oli asi selleski, et Koppel oli 1918. ja 1919. aastal näinud näljasel Venemaal tõelisi näguripäevi. Ta ise ütles, et Eesti Vabariigi tulunduslikult kitsastes oludes ei ole rektoril ega ülikoolil mingit moraalselt õigust laialt elamiseks.

Rektorina juhtis Koppel ülikooli iga sammu põhjalikult järele kaaludes. Ülikooli valitsuse või nõukogu koosolekud venisid õige pikkadeks, sest “Koppel armastab kedrata”. Nii-öelda pikalt ja igakülgselt iga küsimust arutada. Peahoo-

ne elupõline võtmehoidja Freidrich Siimon kurtis, et Koppeli ajal kestsid koosolekud rektoraadis ikka keskööni või kauemgi. Tema pidi kogu see aeg valvel olema, et peahoone välisukse lahti teha ja professorihärrad välja lasta. Mõnele veel voorimehegi kutsuma. Järgmiseks rektori valiti kolmel korral tark ja tasakaalukas teoloog Johan Köpp, kelle ametiaeg lõppes alles 1937. aastal. Ja huvitav seaduspära – kõigi eestikeelse suurtüki rektorite perekonnanimes algasid tingimata “K” tähega. Kuni Tulvisteni välja. Miks see nii oli, ei tea. Aga nii see oli.